

A m i n t i r i

de ANATOL VIERU

Timpul curge măsurat, dar ne ia prin surprindere. Aram Hacıaturian — septuagenar — acest fapt m-a luat și pe mine prin surprindere, fiindcă amintirea îmi fuge fără voie prin 1951 când am avut prilejul să-l cunosc personal și am fost student la clasa sa de compoziție de la Conservatorul din Moscova.

În noiembrie 1951, când am sosit la Moscova, eram dinainte hotărît să intru la clasa acestui maestru. Îi cunoscusem muzica încă din 1944. Din *Gayane*, pe lângă piese de mare efect ca *Dansul cu săbii*, *Lezhinka* ș.a., îmi plăcea foarte mult mișcătorul *Cîntec de leagăn*, care e aproape în întregime o monodie sau cel mult o bicinie și în care coardele sună atât de mîngîietor. Îmi plăcea foarte mult *Concertul pentru pian* cu energia lui virilă, comunicativ și ușor neglijent în revărsările acelea de acorduri voluptuoase; mai târziu, vorbind cu Hacıaturian am avut impresia că autorul însuși are o tandrețe aparte pentru această lucrare timpurie.

În 1949, George Georgescu făcuse la București un mare succes cu Simfonia a II-a (Cu clopote); publicul o aplaudase furtunos. Georgescu iubea simfonia cu adevărat; vara precedentă la Mangalia, o studiasse foarte amănunțit, pregătindu-se pentru stagiunea ce urma. În 1952, la Moscova, am fost și eu martorul extrem de jovialei întâlniri dintre Georgescu și

Hacıaturian. La Uniunea Compozitorilor din Moscova vrură amîndoi să immortalizeze momentul, fotografiindu-se: Georgescu îl luă de mîină pe Hacıaturian; Aram Ilici mă prinse pe mine de mîină, așa încît fotografia cuprinse totuși trei persoane. Georgescu era foarte bucuros de această fotografie și o lipi pe coperta interioară a partiturii *Simfoniei a II-a* pe care o dirija deseori. Ce-i drept, al treilea personaj fu retezat din fotografie; pe poza din partitură spînzura o mîină misterioasă, pe care o sprijinea Hacıaturian; era mîna mea.

Am citit și eu de multe ori partitura *Simfoniei a II-a*; îmi plăcea mult originalitatea ei, pregnanța națională. Introducerea neoclasică la partea a 4-a îmi impunea prin măreția ei simplă și nu mă puteam dumiri de ce niște arpegii elementare pot suna deosebit. Eram însă convins că în muzica lui Hacıaturian există unitate de stil și o mare vitalitate dominatoare; îmi impunea faptul că autorul poate fi recunoscut, că are „stil“. Poate că acesta a fost motivul pentru care m-am dus la clasa lui: nu dorința de a academiza în preajma unui profesor faimos, ci interesul de a avea contact cu un artist original. Desigur, nu intenționam să-mi copieze maestrul și mai târziu am constatat cu bucurie că Aram Ilici era de acord cu atitudinea mea negativă față de imitație în artă. El repeta

Compozitorul Aram Hacıaturian, împreună cu elevul său de pe atunci, compozitorul Anatol Vieru (stînga) și dirijorul George Georgescu (dreapta), la Moscova în anul 1952.

deseori că fiecare artist trebuie să-și aibă propriul său stil („stilul e lucru mare!“).

Sosind la Moscova, mi s-a spus că Aram Ilici se găsește în Italia (tocmai compunea *Spartacus*) și că va lipsi aproape două luni. Mi s-a propus, dacă vreau, să trec la alt profesor dar am preferat să-l aștept pe Haciaturian, deși simțeam mult respect și pentru alți profesori remarcabili, ca de exemplu: Șebalin și Mesner. Îmi aduc aminte de prima întâlnire cu Aram Ilici; am bîlbiit pe rusește un fel de „da“ și „niet“; noroc că avem benzi de magnetofon cu lucrările mele de atunci, care mai târziu mi se părură și ele tot un fel de bîlbiit „da“ și „niet“, numai că pe note muzicale. Aram Ilici își exprimă speranța că treaba va merge și de atunci înainte începui să frecventez clasa aceea mare de la etajul III în care atîrnă portretul lui Miaskovski și de la fereastra căreia se putea vedea pe atunci cum profesorul Gedike hrănește dimineța porumbelii în curtea Conservatorului (nu exista încă în curte statuia lui Ceaikovski).

Au trecut de atunci ani mulți, aproape un sfert de secol, dar îmi amintesc încă foarte bine lecțiile haciaturiene; nu erau de fel academi-zante și se petreceau într-o atmosferă destinsă, de stimă și căldură. Haciaturian prețuia la studenți înainte de toate bunul simț și se conducea el însuși prin intuiție și simț. Pe atunci, Aram Ilici avea în clasă un băiat cu care nu prea se putea împăca; treaba nu mergea mai deloc, pînă cînd într-o zi, respectivul aduse o reușită prelucrare de cîntec popular; Aram Ilici, în fine, fu mulțumit și-l încurajă pe student; bietul băiat aduse după două săptămîni vreo 40 de asemenea prelucrări, toate după șablonul care avusese succes la maestru; toată părerea bună a lui Haciaturian se prăbuși; tînrul se apără cu argumente teoretice; Aram Ilici îi spuse, arătîndu-și cu degetul propriul nas: „Spune-mi cîte teorii vrei, poate că o să mă convingi, dar mirosul meu să știi că nu-l poți păcăli. Îmi place muzica vie, nu cea teoretică.“

Atitudinea lui Haciaturian față de studenți amintea pe aceea a unui medic terapeut. Celor mai leneși în evoluție și amatorilor de banalități, le spunea: „Fiți formalști!“ „Celorlalți, grăbiților, le cerea „să scrie banal; ori cum“ — zicea el — „ăștia n-or să-ți scrie banal; dar cel puțin vor îndulci cumva asprimile lor excesive.“ Am băgat de seamă că Aram Ilici prețuiește pe studenții care-și apără lucrările și nu se supun primului impuls de forfecare. Eu unul aveam multe discuții cu privire la ceea ce aduceam la clasă. Nu întotdeauna ajungeam la o concluzie unitară, dar nu mi-aș fi permis vreo impertinență față de profesor, iar Aram Ilici admîtea și punctul meu de vedere. El prețuia munca și chiar atunci cînd lucrarea nu-i plăcea, nu o refuza dacă constata din partea studentului efort, sinceritate, facultatea de a o

compune ca lumea. Haciaturian urmărea cu atenție toate fazele compunerii, pornind de la idee și primele schițe — și pînă la repetițiile pentru executarea lucrării.

Mă uimea pe atunci faptul că într-o perioadă destul de complicată și grea a vieții sale (însoțită și de boală), Haciaturian apărea ca un om de mare vitalitate; la vîrsta de aproape 50 de ani, Aram Ilici începu să se ocupe de dirijat și inaugură turneele sale cu concerte din lucrări proprii care aveau să-l ducă în multe țări ale lumii. (În URSS ca și în multe alte țări, după vechea tradiție, un concert din lucrări proprii nu înseamnă cituși de puțin vedetism). Era impresionant cum un om care, oricum, nu mai era tînr, începea într-un fel viața de la început.

Se întîmpla uneori ca Haciaturian să-și țină lecția la dînsul acasă. În locuința sa de atunci (pe strada a III-a Miuskaya), suna mereu telefonul, veneau mereu oameni, se simțea un contact neîntrerupt cu lumea de afară. I-am cunoscut familia. Soția lui Aram Ilici, Nina Vladimirovna Makarova este la rîndul ei compozitoare de talent, fostă colegă a lui Haciaturian în clasa lui Miaskovski. Muzica ei e foarte diferită ca stil și culoare de aceea haciaturiană; în *Simfonie* respiră priveliștea rusească, îi simți pe Kalinnikov și Levitan.

Ca om, Nina Vladimirovna e de o simplitate încîntătoare, manifestînd o frumoasă indiferență, ba chiar și dispreț pentru ceea ce se numește diplomatie. Aram Ilici, dimpotrivă, e un perfect cunoscător, un maestru al relațiilor sociale; a călca eticheta e pentru dînsul un prilej de cochetărie și uneori chiar forma de manifestare a unei anume mondenități. Mi s-a întîmplat să fiu tîlmaci într-o convorbire dintre Haciaturian și Nadia Boulanger (era la București, în timpul unui festival Enescu). Ei tocmai făcuseră cunoștință. Mi se părea că venerabila Nadia Boulanger se pregătește pentru o discuție destul de ascuțită cu Aram Haciaturian. Răspunsurile politicoase, sincere, istețe ale interlocutorului o puseră puțin în încurcătură pe muziciana franceză; discuția ușor belicoasă deveni de-a dreptul jovială. Un an mai târziu la invitația lui Haciaturian, marea muziciană făcu o vizită la Moscova.

Acasă la Aram Ilici poți vedea multe fotografii în care el figurează alături de Hamingway, regina Elisabeta a Belgiei, Charlie Chaplin, Papa Ioan XXIII, ș.a. Haciaturian e nu numai un ambasador al muzicii sovietice, mi s-a părut de multe ori că el are prestația unui diplomat în general.

Îmi reamintesc convorbirile cu profesorul meu la terminarea Conservatorului. Ele cuprindeau din partea profesorului meu multe sfaturi părintești. Înțeleptit de o mare experiență de viață, mă prevenea de multe ispite ce stau în calca compozitorului către succes și consacrare.

Din fericire, după terminarea Conservatorului nu ne-am despărțit pentru totdeauna. Mai târziu am revenit la Moscova ca aspirant și am continuat să-l frecventez pe Aram Ilici. Evoluția mea trecea uneori discuții destul de dure la catedra de compoziție, discuții care mă antrenau pentru altele mai dure de mai târziu. Cu multă căldură îmi amintesc de sprijinul lui Aram Ilici în aceste împrejurări; mă apăra cât se poate de inteligent și fără să-și trădeze propriile sale gusturi artistice, care nu coincideau întotdeauna cu ale mele.

Cîtiva ani mai târziu am avut fericirea de a-l întilni pe Aram Ilici la noi în România. A venit împreună cu soția sa și cu fiul Karen pentru a-și petrece vacanța la mare și la munte. Mi s-a părut că-i place la noi. Era entuziasmat de soare, de mare, de bogăția poamelor. Cu această ocazie, Haciaturian a întărit relațiile sale de prietenie cu muzicienii români. (Despre contactul său cu Enescu nu este cazul să reamintesc aici; este binecunoscut; eu nu am fost martor

al acestor contacte ci numai al amintirii uimite pe care i-a lăsat-o pentru totdeauna marele muzician român).

Mi s-a întimplat să mă întilnesc cu Aram Ilici și în alte țări, ca de exemplu în 1960 în Germania și în 1968 în S.U.A. De cîte ori vin la Moscova îi vizitez primitoarea sa casă. Și acuma se întimplă să ne înfierbîntăm în discuții despre muzică și muzicieni, dar aceasta nu întunecă de loc relațiile noastre calde, dimpotrivă le dă viață și culoare după atîția ani. Vorbind cu Aram Ilici, mi-am păstrat pentru totdeauna tonul de respect al studentului de altă dată, expresie a respectului meu sincer.

Au trecut mai mult de 20 de ani! Haciaturian împlinește acum 70 de ani. Fiecare om pășește în felul său în vîrstă nouă. Aram Ilici o face în felul său somptuos. Parcă a slăbit puțin, dar e foarte vioi. În ultimii ani, șevelura sa impozantă a devenit argintie, în timp ce monumentalele sale sprincene (prinse de un caricaturist ca fulgere ale lui Jupiter) au rămas la fel de negre.

O, cum aș vrea ca mulți ani de aci încolo, să-l pot vedea pe Aram Ilici la o ceașcă de ceai sau tîind solemn felia împărâtească de pepene cu aceeași inspiratoare nesfirșită poftă de viață!

VIATA

MUZICALĂ

Convorbirea noastră

Elev al dirijorului Antonin Ciolan, Rémus Tzincoca a fost, în 1943, profesor titular (prin concurs) la Conservatorul din Iași. Apoi, în 1945, s-a prezentat la Conservatorul Național Superior din Paris. Admis în clasa de dirijat a reputatului compozitor și șef de orchestră, Louis Fourestier, a obținut, după trei ani, Premiul I.

Care au fost începuturile dvs. dirijorale peste hotare?

— Desigur începuturile nu au fost ușoare. Am dirijat mai întîi o societate filarmonică, o orchestră de amatori de la Laval (capitala departamentului Mayenne) — orchestră sprijinită puternic de prefectura respectivă. Faptul că președintele tribunalului local ...cînta la cornul al treilea e elocvent pentru dragostea acestor cetățeni față de muzică. Aici am dirijat, pentru prima oară, Finalul („Chef cu lăutari“) din Suita Șătrării de Dinu Lipatti, care s-a bucurat de un mare succes.

L-ați întilnit, fără-ndoială, la Paris, pe George Enescu.

Recunoștința, venerația mea față de marele muzician nu se vor stinge niciodată. Personal, îi datorez — ca mulți alții — enorm. În 1948 am dirijat pentru prima oară la Paris faimoasa orchestră a Concertelor Colonne — solist fiind George Enescu care a cîntat în chip sublim *Concertul în la minor* de Bach. Apoi maestrul și-a dirijat, personal, la același concert, *Suita a II-a pentru orchestră*. A fost cea mai mare încurajare pentru mine. Cu acest prilej am dirijat și *Divertismentul rustic* de Sabin Drăgoi. Într-o bună măsură, a fost un concert de creație și interpretare românească.

Am în față două autografe, unul din 1948: „Lui Rémus Tzincoca, urîndu-i să continue ascensiunea atît de fericit începută, cu sincerul meu devotament“. Apoi un an mai târziu: „Lui Rémus Tzincoca, „un adevărat“... cu toate urările afectuoase de la George Enescu“. Ce ne mai puteți spune în legătură cu George Enescu?